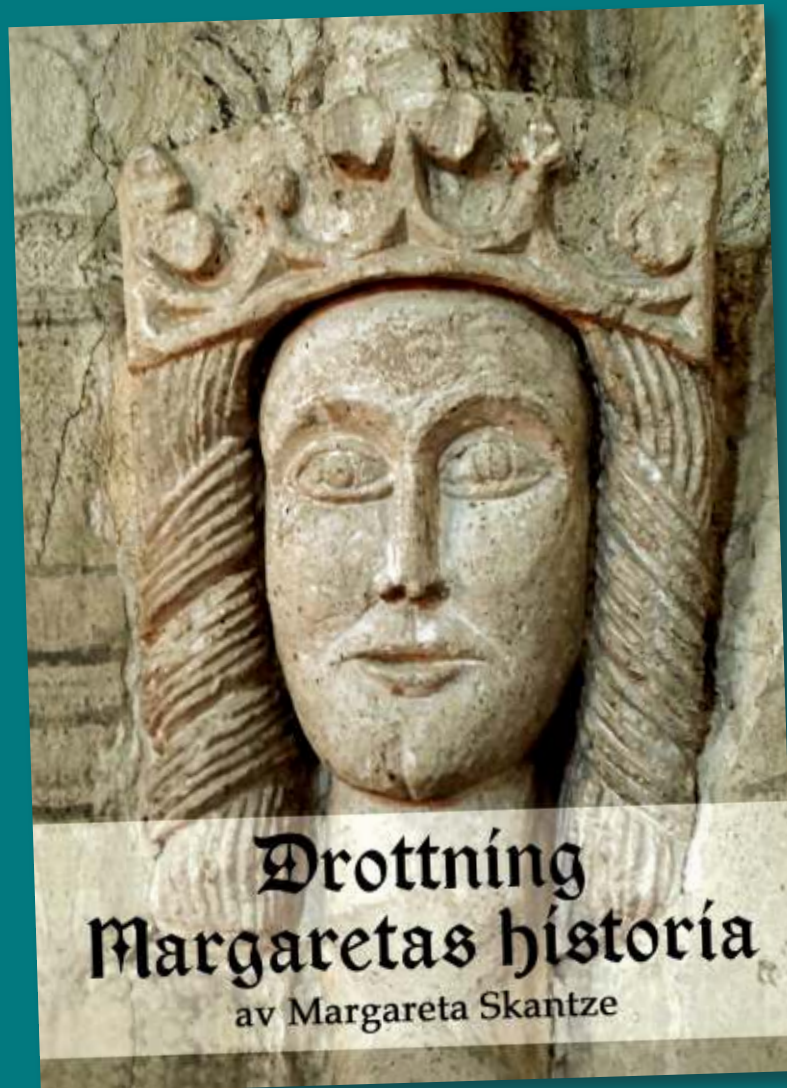

Drottning Margaretas historia

Underlag för studiecirkel kring *Drottning Margaretas historia*
sammanställt av Margareta Skantze

Välkommen till studiecirkeln

Drottning Margaretas historia

Så här kan ni arbeta med studiematerialet

Studieplanen är ett förslag på hur gruppen kan ta sig an materialet. Det är bra om deltagarna gör egna noteringar om vad som borde diskuteras när texterna läses i förväg. Diskussionsfrågorna i studieplanen är endast exempel att utgå ifrån. Kommer gruppen ifrån frågan, in i en annan som är intressant och relevant för ämnet, är det bara att bejaka!

Innan cirkeln startar

Läs överskådligt igenom innehållsförteckningen till boken. Vilka områden är gruppen särskilt intresserade av? Vid vad vill ni lägga fokus? Om ni vill, välj bort det som är mindre intressant för just er grupp.

Kom överens om vilka spelregler som gäller inom gruppen och vilka förväntningar ni har på varandra. Bestäm också hur deltagarna, i den mån de behöver det, ska hålla kontakt mellan träffarna.

Notera att de texter som ska läsas inför respektive träff är angivna i anslutning till varje träffs diskussionsfrågor.

Möte 1: Tankar kring historiesyn

En av huvudtankarna bakom *Drottning Margaretas historia* (DMH) är att ge en ny bild av medeltiden. Denna epok brukar ofta kallas ”den mörka medeltiden”. Denna epok ställs i kontrast till ”upplysningstiden”. Har du fått en ny bild av medeltiden genom läsningen av DMH? Ge exempel på nya insikter!

Margareta Skantze beskriver hur hennes egen historiesyn förändrades genom att hon flyttade från Stockholm till Blekinge. Som exempel på en helt annan historiesyn nämner hon Vilhelm Mobergs böcker *Min svenska historia berättad för folket*, som utkom på 1970-talet.

Diskutera nedanstående citat:

”Som den skicklige demagog han var skapade Gustav Vasa en starkt vinklad historieskrivning som beskrev honom själv som hjälte och befriare från danskt förtryck, som upprorsman och landsfader i en och samma person.” (s.9)

Fundera över bilden på s 16 av Gustav Vasa som grym diktator.

”Men att betrakta historien ur en annan synvinkel än centralmaktsperspektivets brukar lätt nedsättande kallas för provinsialt eller lokalpatriotiskt.” (s 16)

Har du själv sådana erfarenheter? Eller kan du ge andra exempel på perspektivförskjutningar?

”En tanke: Vad hade hänt om Nordiska Museet levtt upp till sitt namn och beskrivit de tre ländernas sammanflätade historia med drottning Margareta tronande i entrén som dess ”founding mother”? Vad hade hänt om den fredliga unionsupplösningen 1905 mellan Sverige och Norge hade avbildats av historiemålare som en enastående händelse? Eller om det i stället varit drottning Margaretas intåg i Stockholm år 1398 som avbildats i kolossalformat?” (s. 10)

Ja, vad tror ni hade hänt?

Historiemåleriet var under 1800-talet starkt dominerat av manliga konstnärer. Men det finns en intressant dansk konstnär – Agnes Slott Möller

(1862-1937) – som också var historiemålare. Hon har gjort två bilder med motiv ur drottning Margaretas liv. Ta gärna reda på mer om henne!

Likaså finns en modern skulptur av drottning Margareta till häst i Roskilde, som invigdes år 2006. Den ursprungliga skissen gjordes av den danska skulptören Anne Marie Carl-Nielsen (1863-1945). Läs mera här: www.kunstiroskilde.dk/show_group_item.asp?Katid=1&SubId=1&ItemId=74

Det är annars sällan som kvinnliga regenter blir avbildade sittande till häst! Fundera kring betydelsen av en sådan staty i det offentliga rummet.

Margareta Skantze skriver:

Med "Nordens Stora Drottning" vill jag berätta en historia där inte krigen, våldet och erövringslustan utgör historiens drivkrafter utan strävan efter att skapa fred och social rättvisa. (...) Jag vill berätta en historia där de stora avgörandena inte sker på slagfälten utan i människors hjärtan. (s. 17)

Fundera över detta. Fundera över den dagsaktuella "historieskrivningen" – massmedias rapporte-

ring av vad som sker i världen - och över den starka tonvikt som läggs vid våld, krig och illdåd. Fundera över hur vår världsbild formas. Fundera över om det skulle gå att beskriva dessa händelser på ett annat sätt.

Margareta Skantze nämner också Elin Wägner och hennes tankar kring kvinnans roll i historien. Diskutera nedanstående citat ur hennes bok *Väckarklocka*, 1941:

"Naturligtvis måste vetenskapen ge en sovrad, förenklad och fattbar bild av vad som hänt. Fråga är om den urvalsmetod som nu tillämpas vid förenklingen är rättvis och om förklaringarna förklarar det som skett. (-) Hur skulle historien se ut om man betraktade den från kvinnornas synpunkt? Jag vet att det är förbjudet, men ställa frågan kan man åtminstone få göra... (-) Mäns och kvinnors historia är ju så sammanflätad som varp och inslag i en väv. Men de har lyckats göra en historia enbart av inslaget." (s. 20)

Möte 2: Norden blir en del av Europa

Margareta Skantze lyfter fram den avgörande roll som kristendomen skapade för forandet av Europa och för de nordiska ländernas inlemmande i "den europeiska unionen".

Det brukar vara Karl den Store som målas ut som "Europas fader" och missionären Ansgar som Nordens förste apostel. Men Margareta Skantze menar att detta är en alltför entydig bild (s. 22-31). Hon framhäver i stället den tidiga kristna mission som kom från Irland, England och Skottland och som framför allt satte spår i Västergötland. Återigen ett exempel på centralmaktens historieskrivning!

Fundera över din egen bild av den kristna missionen. Har du en positiv eller negativ bild? Vad är det som format din bild?

Fundera över detta citat:

"Att se döttrarna till den stolta krigarkasten kamma lössen ur tiggarnas hår måste ha gjort ett djupt intryck på den del av befolkningen som ingen annan brydde sig om." (s. 25)

Margareta Skantze lägger i sin bok stor tonvikt vid de kvinnor som format Europa och sätter in drottning Margaretas politiska gärning i en större kontext.

Drottning Margaretas livsgärning är förvisso remarkabel, men den är inte unik i sitt slag. Hon ingår i en tusenårig tradition av europeiska drottningar som verkat för fred och försoning i Europa, bland dem Radegunda av Poitiers, Ingegerd av Kiev, Margareta av Skottland, Teofano av Tysk-

land, Eleonora av Akvitanien och drottning Jadwiga i Polen. Dessa medeltida drottningar samarbetade ofta med nunnekloster ledda av abbedissor som kämpade för liknande mål. Idag är dessa medeltida drottningars, abbedissors och nunnors arbete och deras starka sociala engagemang i det närmaste okänt, särskilt i det allt mera sekulariserade Sverige. Jag vill med min bok väcka nytt intresse för detta arv och dess betydelse för forlandet av Europa och Norden. (s. 6)

Vad kände du själv till om dessa drottningar?

Varför tror du att de är så bortglömda i Sverige?

Det finns en hel del att läsa om dessa drottningar på nätet och i nyutgivna böcker på engelska, men på svenska finns nästan ingenting. Varför tror du att det är så i "världens mest jämställda land"?

Läs gärna mer om någon eller några av dessa drottningar om berättat för varandra om dem.

Margareta Skantze menar att dessa kvinnor utgjorde förebilder för drottning Margareta och att det var tack dessa starka kvinnliga förebilder som hon fick styrka att genomföra sitt livsverk. En av dem var Heliga Birgitta. Var det något särskilt i berättelsen om Birgitta som du fäste dig vid?

Birgittas kloster finns på många ställen i världen (s 11). Vad tror du det är i hennes förkunnelse som lockar människor idag?

Vad tror du hon skulle säga om hon levde i vår egen tid?

Hur skulle hon göra sig hörd i vår tid?

Vilka skulle lyssna till henne?

Hur skulle hon betraktas om hon t ex höll en straffpredikan som liknar den hon höll på Cypern.

Under denna tid gjorde Birgitta en utflykt till Cypern, där drottning Eleonora av Aragonien regerade. Hon försökte även få Eleonora att bli en "regina justa". Cypern var gudinnan Venus ö, känd för sin sexuella promiskuitet. Vid anblicken av de

sminkade kvinnorna med sina blottade bröst för Birgitta ut i en offentlig straffpredikan som var nära att kosta henne livet. Kvinnorna som kommit för att lyssna på den berömda sierskan blev så uppretade att de var nära att lyncha henne. (s. 144)

Fundera också över den nya identitet som kristendomen gav åt männen med förebilder som Martin av Tours och Helige Laurentius (s. 37–38). Hur tror du dessa män skulle betraktas i vår egen tid?

Idag finns snarare ett stort intresse för vikingarnas machokultur, som skildras i populärkulturen, teveserier, historiska tidskrifter etc. Fundera över skillnaden i dessa mansideal! Samt över denna fråga:

Men varför riktades vikingarnas attacker just mot kyrkor och kloster? En allmänt accepterad förklaring har varit att de ville lägga beslag på deras stora silverskatter. Men varför detta ursinne, varför detta behov att skända och förstöra, som för tankarna till de angrepp på kloster och kyrkor som skedde under Franska Revolutionen eller till bolsjevikernas hatfyllda attacker mot präster och bekännande kristna? (s. 33)

Samma mönster kan ses idag i t ex Syrien, där det framför allt är kristna som attackeras. Vad tror du det är i kristendomen som väcker denna besinningslösa vrede?

Idag finns en växande klyfta mellan väst och öst. Kan den påverkas av historiesynen? Kan kunskaperna om en gestalt som Ingegerd av Kiev (s. 41-42) återigen fungera som en bro mellan väst och öst?

Har du tidigare hört begreppet "1100-talets tidiga renässans"? Var det något särskilt du fäste dig vid i beskrivningen av denna tid? (s 52-57)

Möte 3: Drottning Margareta och den nordiska unionen

Nedan finns en summering av drottning Margaretas politiska gärning i tolv punkter. Läs igenom och diskutera vad i hennes politiska gärning som kan inspirera idag.

1. En stad/en stat/en institution/en union kan inte skapas utan att det finns en central idé, en själ. Utgångspunkten för Margaretas Nordiska Union var medeltidens stora tanke om ett Europas Förenade Stater med Kyrkan och klostren som dess själ och som bas för mänskligt/kulturellt nätverk. Den Nordiska Unionens själ var Vadstena kloster och den birgittinska spiritualiteten. Drottning Margareta bekostade kanoniseringen av Heliga Birgitta, som därigenom blev en mycket stark kvinnlig förebild.

2. Eftersom Västeuropas civilisation bygger på idétraditioner skapade av män - den grekiska idén om demokratin och den romerska idén om staten - måste den kvinnliga rösten tydliggöras i det offentliga rummet. Heliga Birgittas klosterorden är den enda klosterorden som skapats "främst för kvinnor". Klostret förestods av en abbedissa som hade både ekonomisk och andlig makt i klostret. Frälsarorden gav en ny roll både åt kvinnorna - och åt männen. Kvinnornas förebild var Maria i hennes aspekt av äldre änka, och männens förebild var Josef, Marias älskade, hennes stöttepelare och hjälpare.

3. Den världsliga makten måste ha ett andligt korrektiv, en motvikt och en kontrapunkt. Drottning Margareta stärkte Kyrkans makt. Härigenom skapades en auktoritativ röst utanför statsapparaten. Margareta såg till att de andliga ämbetena inte besattes med karriärsugna akademiker utan med verkliga andliga ledare. Målet var att skapa balans mellan den andliga och den världsliga makten. Om den andliga makten blir för stark hamnar man i en "teokrati"

– ett andligt välde som t ex den lutherska ortodoxin under 1600-talet eller vår tids muslimska fundamentalism. Och om den världsliga makten blir för stark så uppstår en sekulariserad enpartistat, så som skedde i DDR fram till Murens Fall 1989 - och kanske i Sverige idag?

4. Insikten om att kriget är mänsklighetens främsta fiende. Kriget skapar en maktfullkomlig stormannaklass med våldsmopol och ökande rikedomar. Margareta minskade stormannaklassens makt och ökade samtidigt den andliga makten genom en konsekvent "konvertering" av den världsliga maktens boningar till andliga boningar. De riddarborgar som under inbördeskrigens och tyskväldets dagar förvandlats till rena rövarnästen lät hon riva ner. Allt byggnadsmaterial donerades sedan till kyrkor och kloster. (Gustav Vasa skruvade sedan tiden tillbaka då han konverterade kyrkor och kloster till stall, till borgläger för krigare och till krogar. Han tömde Kyrkan på dess makt genom att lägga beslag på dess silverskatter och egendomar och förvandla dem till statlig egendom.)

Drottning Margaretas politik dikterades av omsorg om bönderna, som utgjorde 90% av befolkningen. Kriget var mer än något annat böndernas stora fiende, kriget var en katastrof som vållade skövlade grödor, våldtagna kvinnor, tvångsutskrivna män, våldgästningar och ständigt ökande skatteuttag. Krig är kapitalintensivt och förutsätter penningekonomi, vilket var till förfång för bönderna.

Ändå finns en paradox i detta att det till slut var kriget - slaget vid Åsle 1389 - som räddade Norden undan det Mecklenburgska herraväldet. Men drottning Margareta valde aldrig själv

aktivt kriget som medel och metod. Tvärtom såg hon kriget som ett opålitligt, kostnadskrävande och svårstyrt som politiskt instrument. Kriget skapar önskad allianser och beroende av långivare. Genom att konsekvent hålla sig borta från att dras in i de ”ärofyllda” expeditioner som kriget ansågs vara behöll Margareta sitt politiska och ekonomiska oberoende och kunde förhandla med vem hon ville. En föregångare till den svenska alliansfria utrikespolitiken och neutraliteten?

5. Penningens makt måste brytas. Drottning Margareta verkade för delvis återgång till naturhushållning och byteshandel, vilket gynnade bönderna och missgynnade stormännen. Penningekonomin var ett gissel för bondebefolkningen. Under naturhushållningens dagar hade bönderna lämnat en tiondel av sin årsproduktion i skatt och de betalade naturligtvis ingen fastighetsskatt! Detta sätt att beräkna skatt innebar att skatteuttaget blev mycket litet under de år då det var missväxt, medan det vid goda år gav större avkastning. Det var en solidarisk skattepolitik, eftersom hela samhället gemensamt fick bära bördan av dåliga inkomstår. Men med penningpolitiken utmättes skatter som ofta var orimliga för bönderna. Den ekonomiska värderingen av böndernas tillgångar gjordes av fogdar, den var godtycklig och drev många bönder till ruin eller skuldsättning. (Jfr Tredje världens skuldbörda!) Dessutom skapade detta ett fogdevälde som födde en misstänksamhet mot staten och myndighetsutövandet.

Drottning Margaretas devis var: ”Hellre skatter än lån.” Hon betalade tillbaka hela den utlandsskuld, som Sverige ådragit sig under Magnus Erikssons och kung Albrechts tid. På så sätt skapade hon ett oberoende i förhållande till utländska långivare, något som annars var alla europeiska kungars och furstars stora gissel.

Hon genomförde en reduktion av stormännens alla slott och gårdar och lät ett rättarting – en slags ambulerande domstol - granska alla gods innehav som delats ut under den tyska ockupationens tid. Dessa donationer ogiltigför-

klarade, godsens återgick till kronan och blev åter skattepliktiga. Därigenom skapade hon ett större skatteunderlag för staten och minskade på så sätt den tunga skattebördan som alltmera kommit att vila på bönderna.

När hon behövde låna pengar tog hon lån från Kyrkan. Dessa lån var räntefria, eftersom kyrkan inte fick ta ränta.

6. Ett samhälle präglad av fred och social rättvisa kan bara byggas genom att återupprätta respekten för Lagen. När Margareta kom till makten rådde det anarki och laglöshet till följd av trehundra år av krig. Drottning Margareta lät stifta lagar om kvinnofrid, hemfrid, tingsfrid och kyrkofrid. Under orostider införde hon utgångsförbud och mycket stränga straff för stöld och våldsbrott. För att undvika problemet med våldgästning lät hon uppföra vägkrogar var fjärde mil.

Hon stärkte infrastrukturen i samhället, inte minst genom satsningen på den inhemska varuproduktionen och handeln. Hon gav t ex stadsprivilegier åt Ronneby i Blekinge, som blev en egen exporthamn. Annars dominerades exporthamnarna av tyska handelsmän. Staden hyste även kyrka, skola och gillen. Allt detta skapade stabilitet i den annars förvildade blekingska regionen, och – inte minst – en ökande självkänsla efter år av tyskvälde.

7. Förmågan att gå på tvärs och välja okonventionella lösningar. Ett exempel är hur drottning Margareta hanterade av konflikten kring Sönderjylland. När hon hotades av tvåfrontsrig från å ena sidan Albrecht av Mecklenburg i Sverige och å andra sidan de holsteinska grevarna beslöt hon att avstå Sönderjylland åt de holsteinska grevarna. Detta kan i förstone ha förefallit ”dumt”, eftersom det gick stick i stäv mot gängse normer. Men det gav henne en rad fördelar, hon undslapp ett förödande tvåfrontsrig och fick holsteinarna som livslånga bundsförvanter. (Ett modernt exempel på en liknande okonventionell lösning är Gorbatsjovs ensidiga kärnvapenmutorium i slutet av 1980-talet.)

8. Ordhållighet. Drottning Margaretas politik innebar en återupprättelse av tron på orden. Nya vindar började blåsa i Europa som förebådade den maktpolitik som så lysande skulle beskrivas i Machiavellis satir "Fursten". I det nya sekulariserade Europa skulle politiken bli ett medel som helgade ändamålen, politik och maktutövande liktydigt med strategi, lögn, list och bedrägeri, men Margareta strävade efter att återupprätta politiken som styrinstrument. Ett ja skulle vara ett ja – och ett nej ett nej. När Margareta tvingades till ett större skatteuttag än hon förespeglat bad hon alla bönder offentligt om förlåtelse. Detta byggde långsiktigt upp Margaretas goda anseende.

9. Att finnas på plats så fort ett nytt andligt eller världsligt maktcentrum skapas. Drottning Margareta "kände av" den nye makt-havaren – vart blåste vindarna? Sådant brukar märkas tydligast precis i starten av ett maktinnehav. Då är också möjligheten störst för nya gemensamma planer och projekt. Ett exempel är hennes närmande till Englands nye kung Henrik IV år 1399.

10. Ett lands välfärd bygger på makten över de egna naturtillgångarna. När drottning Margareta kom till makten hade Hansan skapat ett i det närmaste förklarande handelsmonopol. Hennes metoder att bryta upp detta monopol var flerfaldiga. Hon gick inte i konfrontation utan byggde upp en konkurrerande verksamhet, i detta fall tillsammans med England som liksom

Norden hade likartade problem med Hansans allt ökande inflytande över fiskhandeln. Hon satsade på en egen inhemska valuta. Den lybska marken hade annars en helt dominerande ställning, ungefär som USA-dollar.

Margareta lyckades återvinna makten över Sveriges gruvor från de tyska bergsmännen och köpmännen, som alltsedan Birger Jarls tid hade förvandlats till en egen maktfaktor med kontroll över marknader, transportvägar, prissättning och export och över Stockholm, som under denna tid sågs som en tysk Hansastad. Genom att återta makten över gruvorna kväste hon deras alltmera dominerande ställning. (Detta är mycket intressant med tanke på hur Sveriges alla större företag i dag säljs till utländska ägare!)

11. Synen på ämbetet. Statsöverhuvudet ansvarar inför människorna - och inför Gud. Ämbetet får inte besudlas genom ett orättfärdigt styre. En orättfärdig regent - rex iniquus - SKALL avsättas. Detta gäller inom alla sektorer av samhället, såväl världsliga som andliga ämbeten.

12. Successionen. Den punkt som raserade hela drottning Margaretas väldiga bygge. Margaretas maktutövande vilade på att hon hade en son, men när han dog måste hon finna en ny tronföljare. Hon var bunden av en manlig successionsordning, vilket tvingade henne att välja Erik av Pommern som sin arvtagare, trots att han mycket snart visade sig olämplig att föra den nordiska unionstanken vidare.

.....

Föreningen Norden

**Föreningen Norden har en idé och ett intresse.
Öka samverkan inom och mellan länderna i Norden,
i EU och globalt. Det har föreningen framgångsrikt
förespråkat sedan bildandet 1919.**

**Verksamheten omfattar allt från publikationer
och kultur, arrangemang och vänorter, skolor och
bibliotek, resor och upplevelser, nordisk politik och
utveckling. Välkommen du med!**

**Föreningen Norden bedriver ett omfattande
folkbildningsarbete och är en politiskt och
religiöst obunden organisation.**

**Vi vill mer – öka samarbetet i Norden!
www.norden.se**

SVs värdegrund

SV hävdar alla människors lika värde och rättigheter.

**Vår bildningssyn bygger på människans förmåga
att själv forma sitt liv tillsammans med andra
människor och med hänsyn till miljön.**

SVs vision

**SVs vision är en värld som präglas
av hållbar utveckling.**

**Genom att öka alla människors inflytande
och delaktighet, stärker vi demokratin.**

**SV är mångfaldens studieförbund som ger
varje människa möjligheter att växa.**

**SV är den mest pådrivande och engagerade
lokala kraften för utveckling av föreningsliv,
kultur och samhälle.**

